

Militærspørgsmaalet.

Af H. C. Hansen.

Socialdemokratiets Program er meget kortfattet, hvad Stillingen til Militærspørgsmaalet angaar. Det hedder, knapt og klart: Afrustning. Internationale Stridigheder afgøres ved Voldgift. Lige saa knap, Formuleringen er, lige saa omspændende, omstridt og betydningsfuldt er selve Problemet. Verdenskrigens fire Aar er et uhyggeligt, blodigt Monument over en Militarisme, der gennem Aarhundreder har blodsugget snart alle Racer og Folkeslag. Og de Begivenheder, som Fem-Aaret 1931—36 bragte med sig: Nazismens og Fascismens voldsomme Fremvækst, den dermed følgende vanvittige Oprustning, Krigsfaren, der nu rider hele Verden som en Mare, og de Tildragelser, som er udspillede i Abessinien og nu sidst i Spanien, — alle disse skelsættende Begivenheder, der i mange Henseender har været skæbnebestemmende for den moderne Arbejderbevægelse, har ogsaa stillet Militærspørgsmaalet i en noget anden Belysning, end den, som udstraalede fra Folkeforbund, Locarnotraktat og Nedrustningskonference.

I dansk Politik har Forsvarssagen ofte været det centrale Anliggende. Det maatte være saaledes efter Provisorieaarenes Forsyndelser, og det kunde ikke blive bedre efter den senere saa voldsomt angrebne Ordning af 1909. I Verdenskrigens fire Aar var der relativ Stilhed omkring Spørgsmaalet; det gjaldt i denne Periode om at samle alle Kræfter for at komme igennem uden dansk Indblanding i Krigsopgøret. Men med 1922-Ordningen — den, Grev Holstein betegnede som Svindel, Svindel og atter Svindel —, og som ogsaa efter faa Aars Forløb viste sig uholdbar, var der paany Kamp om Forsvaret. Og da den »Ordning«, som Venstre tog Initiativ til og sagligt Ansvar for i 1932, straks blev voldsomt angrebet saavel fra ledende militser Side som fra Det konservative Folkepartis Side, var alene af den Grund den politiske Uro omkring Forsvaret stadig til Stede. Men hertil kom, at Socialdemokratiet udtrykkelig i Foraaret 1932 fremhævede, at det agtede til Efteraaret at genfremsætte det saakaldte Afrustningsforslag — der i Realiteten var et Nedrustningsforslag — og som tilsigtede at nedbringe de almindelige, aarlige Udgifter til Militærvæsenet til 17—18 Mill. Kroner. Det var ensbetydende med, at i Virkeligheden kun Venstre vilde sige god for Ordningen af 1932, og da det viste sig ugørligt at gennemføre Nedrustningsforslaget, holdtes Saaret aabent. I 1936 foreslog de Konservative nedsat en særlig Undersøgelseskommission, ligesom de foreslog ret væsentlige øjeblikkelige Bevillinger til Flyvevaabnet. Regeringen derimod afviste en tilfældig, stykkevis Ordning og bebudede ministerielle Undersøgelser af eventuelle Mangler ved den nugældende Ordning.

Socialdemokratiet og Militæret.

Socialdemokratiet har aldrig været passiv i Striden omkring det danske Forsvarsspørgsmaal. Oprindelig indeholdt Socialdemokratiets Program Kravet om en Folkehær: »Folket opøves i Vaabenbrug«. Men dette Krav ændredes i Programmet af 1913 til den tidligere citerede og stadig gældende Passus om Afrustning og international Voldgift. Programændringen kom som en naturlig Konsekvens af Forslaget i Forbindelse med Militærordningen af 1909 om Afrustning (i Forsvarskommissionen 1908). Dette Forslag var vel mere ment som en Manifestation af et Standpunkt end som et til hurtig Gennemførelse tænkt Forslag. Det fremgaar alene af de kortfattede, løst skitserede Paragraffer 9 og 10, hvori det hedder:

§ 9.

Spørgsmaalet om Omordning af Politiet eller Organisation af en Grænsevagt ordnes ved Lov.

§ 10.

Til Opretholdelse af Orden i danske Farvande og til Varetagelse af danske Statsborgeres Interesse paa dansk Søterritorium anskaffes det fornødne Antal Inspektionsskibe.

Det var altsaa mere Udtryk for et Princip end for en endelig Ordning, og det er i hvert Fald ikke rigtigt at konstruere et Modsætningsforhold mellem Forslaget af 1909 og de senere Forslag, dels det af Folketinget i 1926 vedtagne og dels de i 1929 og 1932 fremsatte Forslag, der med enkelte Ændringer svarede til det tidligere vedtagne.

Krigsaarenes Borgfred mellem Partierne gjaldt som nævnt ogsaa — og vel ikke mindst — Militæret. Men da Venstre og Konservative i 1922 gennemførte en ny Militærordning, stod Vedtagelsen ikke i Borgfredens Tegn. Baade Socialdemokratiet og Det radikale Venstre var imod 1922-Ordningen, og det blev en naturlig Opgave for Forsvarsminister L. Rasmussen at fremsætte et Forslag til Ændring af det danske Militærvæsen. Ved Forhandlinger mellem de Radikale og Socialdemokratiet opnaaedes Enighed, og Forslaget vedtoges i Folketinget 1926 under Titlen »Forslag til Lov om Omdannelse af Hær og Flaade til et Vagtkorps og en Statsmarine, bestemt til Varetagelse af Danmarks Neutralitets- og Folkeforbundsopgaver«. De vigtigste Paragraffer havde følgende Ordlyd:

§ 1.

Hæren og Flaaden omdannes til et Vagtkorps og en Statsmarine, hvis Opgave bliver at varetage Danmarks Neutralitets- og Folkeforbundsopgaver i Overensstemmelse med gældende mellemfolkelige Regler og Aftaler, derunder at udføre Grænsebevogtning og at udøve Tilsyn paa Søterritoriet under rolige Forhold. Statsmarinens Opgave er endvidere at udføre Fiskerinspektion og Søopmaaling samt at vise Flaget i Udlandet, naar det skønnes ønskeligt til Støtte for Handelsinteresser eller i særligt Statsøjemed. Krigsministeriet og Marineministeriet ophæves; Vagtkorps og Statsmarine henlægges under Statsministeren.

§ 2.

De bestaaende Fæstningsanlæg nedlægges. De paagældende Anlæg og Arealer, saavel som andre, Staten tilhørende, af Hær og Flaade hidtil anvendte Arealer og Bygninger, samt det til Hær og Flaade knyttede Material, der ved denne Lovs Gennemførelse maatte blive frigjort, overgaar til Anvendelse i andre Statsøjemed eller bortsælges.

Hærens og Orlogsværftets Fabrikker, Værksteder, Laboratorier og lignende anvendes dels til Vagtkorpsets og Statsmarinens Forsyning, dels til andre Statsformaal. Geodætisk Instituts og Søkortarkivets Virksomhed opretholdes.

§ 3.

Den i Lov af 8. Juni 1912 paabudte Værnepligt ophæves. Uddannelsen til Tjeneste i Vagtkorps og Statsmarine bliver frivillig. Paa Grundlag af Folkeregistret optages aarlig Lister over Mænd, der har dansk Indfødsret, og som det paagældende Aar naar en Alder af 20 Aar. Paa Listen kan endvidere optages Mænd med dansk Indfødsret, der har naaet en Alder af 18 Aar og ikke er over 24 Aar, for saa vidt de derom fremsætter Begæring. Mænd, der har naaet Tyveaarsalderen, men som ikke ønsker at uddannes ved Vagtkorps eller Statsmarine, giver Meddelelse derom efter Regler, der fastsættes ved Lov. For det øvrige paa Listen optagne Mandskab foretages en Bedømmelse af dets Tjenstdygtighed, hvorved det deles i ubetinget

tjenstdygtige, betinget tjenstdygtige og tjenstudygtige, og der gives de tjenstdygtige Vedtegning angaaende Anvendelighed. Blandt dem, der erklæres for tjenstdygtige (ubetinget eller betinget), foretages Lodtrækning. De, der har trukket de laveste Numre, antages, under Hensyn til Vedtegning, faglig Uddannelse eller særlig Livsstilling, indtil det fastsatte Tal er naaet, idet iøvrigt ubetinget tjenstdygtige antages forud for betinget tjenstdygtige. Det antagne Mandskab er forpligtet til at underkaste sig den lovbestemte Uddannelse og møde ved de lovbestemte Indkaldelser. Ekstraordinær Indkaldelse kan kun ske, naar Beslutning derom er taget ved Lov, og den kan kun finde Sted af Mandskab, der er antaget indenfor et Tidsrum af 12 Aar før Indkaldelsen. Nærmere Bestemmelse om Indtegning til Vagtkorps og Statsmarine træffes ved særlig Lov.

§4.

Private Korps der uddannes til eller er organiseret til militær Virksomhed, maa ikke oprettes eller bestaa. De nu bestaaende frivillige Korps ophæves inden 3 Maaneder efter denne Lovs Ikrafttræden. Staten er forpligtet til at købe deres Vaaben. Skytteforeninger, der uddanner i Skarpskydning, er tilladt, naar de ikke er organiserede som militære Korps, ikke forsyner deres Medlemmer med Skydevaaben udover Øvelserne og ikke afholder militære Øvelser.

Om Fabrikation og Forhandling af Skydevaaben og Ammunition træffes nærmere Bestemmelse ved Lov.

Iøvrigt var Nyordningen nærmere præciseret i en Række øvrige Paragraffer.

Der syntes i Begyndelsen af 1930 at være Mulighed for Enighed med Venstre om et Forslag af denne Art, og der forhandlede mellem Venstre og Regeringspartierne, ogsaa efter at Forslaget var genfremsat i Oktober 1930 i Folketinget. Imidlertid viste Vanskelighederne for Opnaaelsen af et Resultat sig at være for store. Og den 4. Februar 1931 blev Forhandlingerne afbrudt. Dermed var i Realiteten Forslagets Skæbne beseglet. Det genfremsattes vel i Samlingen 1932 —33, men uden ændrede Muligheder for Gennemførelse.

Med Aaret 1933 tager de internationale Begivenheder Fart. Nazismen sejrer i Tyskland, Aaret efter knuses den østrigske Arbejderbevægelse af den østrigske Fascisme, og dermed har den internationale Nedrustningsbestræbelse og den i 1932 sammenkaldte Afrustningskonference faaet sit Grundskud. Det nationalt genopvækkede Tyskland rustar over al Maade. Værnepligten genindføres, Rhinzonen besættes. Arbejdet for Freden afløses overalt af Forberedelserne til den næste store Krig.

Under Indtryk af de stormfulde Begivenheder ude i Verden tager Socialdemokratiet Militærspørgsmaalet op til nærmere Overvejelse. I den store Programudtalelse »Danmark for Folket«, der udsendes i Maj 1934, findes ogsaa nogle Ord om Arbejdet for Freden, og disse Ord betegner den stedfundne Ændring i Synspunkterne. Det hedder her bl. a., efter at de Vanskeligheder, som Folkenes Forbund møder i Bestræbelsen for at indskrænke Rustningerne, er paaage:de:

Den Udvikling, vi har oplevet i de sidste Aar, gaar i modsat Retning og spærrer for den Politik, som vi bestandig anser for den rigtige. Det maa derfor erkendes, at der ikke er tilstrækkelig Basis for isoleret Afrustning for Tiden; nu maa Arbejdet gøres indenfor Folkenes Forbund paa international Basis, og vi maa anse det for en national Pligt fortsat at støtte Afrustnings- og Fredsarbejdet igennem de Organer, der søger at løse disse Opgaver.

Det Haab, der fik Næring, da Verdenskrigen sluttede, er bristet som saa mange andre, men enhver kan se, at det er kapitalistiske, reaktionære Kræfter, der paany styrer mod Krig og berøver Menneskeheden den Udsigt til Fred, som var dens Haab.

Men om vi end for en Tid maa opgive Haabet om en paa almindelig Nedrustning hvilende Fred i Verden, er der dog ikke Anledning for Danmark til at gaa ind for Rustnings-Forøgelse.

Om Anvendelsen af de Magtmidler, der staar til Raadig-hed, gælder det, at disse skal anvendes til Beskyttelse af Grænser og Farvande paa samme Maade, som Tilfældet vilde have været, hvis det fremsatte Lovforslag om Vagtkorps og Stats-marine var blevet vedtaget til Afløsning af det almindelige Militærvæsen.

Afsnittet indeholder endelig en Passus om almindelig korrekt Adfærd overfor de militære Embedsmænd og Institutioner.

Paa Aalborgkongressen i Juni 1935 blev Spørgsmaalet yderligere uddybet, dels i Statsminister Staunings Tale og dels i Kongressens Manifest. I sin Tale pegede Stauning paa de vældige Oprustninger ude omkring. Han understregede Danmarks Mangel paa Evne til at gøre

sig gældende i en Krig; vor Vej er Neutralitetspolitikens Vej, og det bør være Opgaven at sætte ind gennem Folkenes Forbund imod Krigen, for Afrustningen. Stauning tilføjede bl. a.:

Tiden kan maaske ogsaa ændre Opfattelser angaaende Stillingen til Rustninger og til Forberedelse til Modstand. Men vi vil stadig ende med Betragtninger over vor Lidenhed og vor Beliggenhed og derefter med Pligten til at holde os neutrale og med Haabet om, at andre vil anerkende den Svages Ret til at være neutral uden derfor at tabe Retten til Livet.

Vi har — ogsaa med vore Forslag om Vagtordning i Stedet for Hær — anerkendt Retten og Pligten til Vagt og Forsvar ved Grænsen, og denne Anerkendelse bestaar fremdeles. De militære Afdelinger, som forefindes, maa under de raadende Forhold udføre den Bevogtningsopgave, der er fornøden, og vi vil naturligvis ikke prisgive hverken Befolkning eller Land.

Og i sine Slutbemærkninger om dette Spørgsmaal berørte Stauning Dannelsen af et internationalt Beredskab, og mente i Relation til en Udtalelse fra Socialistisk Arbejder-Internationale at kunne fastslaa, at Tankerne om Dannelsen af en Kollektivmagt, d. v. s. et Samvirke mellem alle fredsvillende Folkeforbundsstater mod en Angriber, i den kommende Tid vilde komme i Forgrunden, »og vi maa naturligvis loyalt medvirke og være rede til at tage vor Del af Byrden«.

I Manifestet udtales, at vore »geografiske og befolkningsmæssige Forhold anviser os Pladsen udenfor de krigsførendes Rækker«, og Manifestet slutter med følgende Afsnit:

Socialdemokratiet anerkender Nationens Pligt til effektiv Bevogtning af Grænser og Farvande og dermed til Ydelse af den Beskyttelse, der derved er mulig. Den Bevogtning, der er paakrævet, maa under de nuværende Forhold udføres af den bestaaende Hær og Flaade, af Politi og Grænsegendarmer, alt paa den Maade, som det bliver bestemt af den ansvarlige Regering.

Da Tiden formentlig paa disse som paa andre Omraader kræver visse Ændringer, vil det være naturligt, om Regeringen lader foretage visse Undersøgelser af den bestaaende Hær- og Flaade-Organisation, særlig med Henblik paa Tilpasning til saadanne Opgaver, som ligger nærmest i Henhold til de foran angivne Retningslinier.

Den omtalte Undersøgelse er paa det Tidspunkt, hvor disse Linier skrives, ikke tilendebragt, men den er i Gang, og da den utvivlsomt i det væsentlige bygger paa den eksisterende Ordnings økonomiske Rammer, er dermed det tidligere Standpunkt om den isolerede Afrustning eller Nedrustning forladt ogsaa i praktisk Politik af Socialdemokratiet.

Baggrunden.

Den skildrede Ændring i Socialdemokratiets Opfattelse paa dette Omraade har sin ganske naturlige Begrundelse i den verdenspolitiske Udvikling, vi har oplevet. Versailles-Freden blev ikke Indledningen til den lovede Afrusning. Tværtimod. I selve Fredsslutningen laa Kimen til en ny Krig. Det er Sejrmagternes taabelige Voldsfred, der i Virkeligheden har bragt os hen til den farlige Situation, hvori vi nu befinder os. For Danmarks Vedkommende skabte den tyske Nazisme en ny Mentalitet hos Befolkningen. Vi havde tidligere en tysk Nabo, hvis Udenrigspolitik var Fredspolitik, og hvis ledende Mænd ønskede fortsat Fred i Europa. Nazismen er Udtryk for national Selvbevidsthed i højest tænkelige Form, og med denne nationale Selvbevidsthed er forbundet Ønsket om at udvide tysk Landomraade, at genoprette Tysklands Position som mægtig og frygtindgydende europæisk Stat. I vort Grænseomraade maaatte dette skabe Nervøsitet. Skulde tilfældige Bander kunne gaa over Grænsen, uden at vi satte ind overfor dem? Kunde vi i en kritisk Situation forvente nogen Art af militær Bistand fra andre Nationer, saafremt vi selv resignerede og erklærede ikke at ville yde noget til Beskyttelse af vor Grænse?

Endvidere: Var og er der for os nogen Mening forbundet med at deltage i Drøftelser og Overvejelser omkring Begrebet Kollektivt m agt overfor Fredsbrydere, hvis vi paa Forhaand erklærer, at vi vel gerne ser en saadan opbygget, men samtidig selv maa meddele, at vi intet kan yde. Ikke mindst har det i Socialistisk Arbejderinternationale været svært at faa Forstaaelse for et Standpunkt, der gerne hylkede Folkesolidariteten mod Fredsbryderen, men nødtigt tilsluttede sig de i denne Forbindelse fornødne Pligter.

Nu er det givet, at ingen almindelig Oprustning kan sikre Freden i Verden. Kun en kraftig Nedrustning kan føre varige fredelige Tilstande med sig. Men det er ogsaa rigtigt, naar det er hævdet,

1) at Nedrustningen kun kan tænkes gennemført ved fælles international Overenskomst mellem Landene, og

2) at Nedrustningen kun kan gennemføres som et Led i et kollektivt Rets- og Sikkerhedssystem, der betrygger de enkelte Lande.

Dette betyder ikke Rustning i de smaa Stater, som det kendes fra de store Lande, men det betyder heller ikke isoleret Afrustning og dermed følgende Isolering fra ethvert Forsøg paa ad den internationale Solidaritets Vej at sikre Freden i Verden.

Demokrati og Magtudøvelse.

Det har været en Demokratiets Svaghed, at man oftest forenede Pacifisme med Demokrati. Det har været en udbredt Opfattelse, at Demokrati og Magtudøvelse var to Begreber, som daarligt kunde forenes.

Udviklingen har utvivlsomt bidraget til en Afklaring paa dette Felt. Samtidig med Diktaturernes Fremvækst er Krigsfaren vokset og Rustningerne drevet op til det fantastiske. Kan det være foreneligt med sund Fornuft at fordre Afvæbning af Demokratierne, medens Diktaturstaterne omgærder sig med en Rustning af Staal og Jern? Der er vist næppe nogen nok saa varm Tilhænger af Afrustning, som ikke indser det rimelige og kloge i den Udbedring af f. Eks. fransk og engelsk Militærberedskab, som nu finder Sted. At det er nødvendigt for disse Stater, er en Kendsgerning, som vel er Udtryk for den lurende Krigsfare, og som kun kan smerte alle Venner af Fred og roligt Samvirke mellem Nationerne. Men der er Perioder, hvor det ikke blot gælder om at leve, men ogsaa om at ville leve. Der er Perioder, hvor det gælder om ikke blot at have

en Mening, men ogsaa at kunne sætte Magt ind for at faa Meningen respekteret overfor dem, der kun kender een Ret: Deri stærkeres Ret, Magtens og Voldets Ret.

Diktaturstaternes Magtbegær kan have sine Aarsager ogsaa i Fejl, begaaede af demokratiske Staters snæversynede eller direkte reaktionære Kræfter. Det forhindrer dog ikke, at Demokratierne i Dag maa sætte Magtmidler bag deres Ønske om fortsat at leve som frie Nationer under Demokratiets ansvarsbestemte Frihed for hver Borger i Samfundet. Og herudfra maa det da ogsaa ses, naar Socialistisk Arbejder-Internationale i en af sine seneste Resolutioner taler om en international Regulering af de enkelte Staters Bevæbning.

I Virkeligheden har den udprægede Pacifisme aldrig været nær knyttet til den internationale Arbejderbevægelses Ideologi. Men den maatte naturligt næres af Verdenskrigens frygtelige Rædsler. Imidlertid har Hartvig Frisch Ret, naar han i nogle Betragtninger over Pacifismen i D. s. U.s Sommerhefte, »Midsommer« (1935), siger:

Sagt i al Korthed: Pacifismen er et smukt Maal, men en umulig Fremgangsmaade. Man kunde ogsaa sige med Fremmedord: Pacifismen er principielt det rigtige, men metodisk en Umulighed. Ved al sin Kamp mod Vaabenanvendelse opnaar Pacifisten nemlig blot at svække Fredens virkelige Venner til Fordel for de egentlige Fredsforstyrrere — Militaristerne.

Og har først denne Betragtning bidt sig fast, bliver det heller ikke vanskeligt at tage Standpunkt til det næste væsentlige Punkt: Lejehær eller almindelig Væmepligt. De seneste Aar har givet os en særdeles klar Anskuelsesundervisning i dette Emne. Hvor Hærene ikke er sammensat af det bredest mulige Folkeelement, — ogsaa hvad Befalingsmænd angaar, — bliver de let et Bytte for enkelte magtbegærlige Personer eller Grupper. Lejehærene med professionelle Soldater bliver let en Stat i Staten. I Stedet for at være Statens Redskab bliver disse Hære ofte et Redskab til Underkuelse af Staten under reaktionære Grupper med reaktionære Forehavender. Kun en Folkehær i Ordets videste Forstand sikrer Folket mod dets eget Militærapparat. Det er iøvrigt meget nærliggende for en Arbejderbevægelse, der har Samfundsideal, som ikke lader sig identificere med de eksisterende Samfundsformer, at den hævder sine Tilhængeres Ret og Pligt til at sætte deres Præg paa Militærapparatet, naar man saa mange Steder har set dette udnyttet netop imod de Befolkningsgrupper og de Interesser, som Socialdemokratiet, Arbejderbevægelsen, repræsenterer.

Folkeforbundet og S. A. I.

Det kan ikke bestrides, at Folkeforbundet har svigtet i afgørende Situationer i de senere Aar. Da Italien førte sin Krig mod Abessinien, var der intet Sted Tvivl om, at dette var et af de brutaleste Overgreb baade mod Folkeforbundsinstitutionen og mod Abessinien, der var Medlem af Folkeforbundet. De iværksatte Sanktioner manglede Effektivitet. Italien fik fortsat vigtige Krigsraastoffer fra navnlig Amerika og Sovjetrusland. I Virkeligheden rammes de smaa Stater haardest, mens de store søgte at pleje deres egne kommercielle Interesser paa Trods af det forbryderiske i Italiens Forehavende.

Tanken om Ændringer i Folkeforbundets Opbygning er derfor rejst, samtidig med, at mange er ved at opgive Folkeforbundstanken og ønsker deres Land udmeldt. Hertil er at sige, at for de smaa Stater er der al mulig Grund til at fastholde Folkeforbundsinstitutionen. Uden denne er der kun to Udveje: 1) Deltagelse i den paany moderne Alliancepolitik eller 2) Tilbagevenden til den gamle Neutralitetspolitik. — Derfor vil de smaa Stater have al Anledning til at samarbejde om en Effektivisering af Folkeforbundet, saa dette ikke bliver et simpelt Instrument for visse Stormagtsgruppers egoistiske Politik.

Der kan ikke herske Tvivl om, at Folkeforbundet og Arbejderbevægelsens internationale Organisationer (faglige og politiske) er de væsentligste Faktorer i Dag, naar Talen er om Verdensfredens Bevarelse. Det maa da være ogsaa de smaa Staters og Socialdemokratiets Opgave, under Hensyntagen til deres egne nationale Interesser, men samtidig i fuld Forstaaelse af Nødvendigheden af internationalt Samvirke i Fredens Tjeneste, at støtte og udvikle disse Institutioner og for Folkeforbundets Vedkommende sætte endda haardt ind for større Handlekraft og ærligere Vilje til effektiv Indsats i de givne Situationer.